

O. KAZIMIERZ LUBOWICKI OMI ^{a,®}

 0000-0001-8870-0252

^a Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu; Instytut Teologii Systematycznej, ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław, dolnośląskie, PL

[®] Kazimierz.Lubowicki@PWT.Wroc.PL

BISKUPI AFRYKAŃSCY NA SYNODZIE PAPIEŻA FRANCISZKA O RODZINIE

Słowa kluczowe: Afryka, biskup, synod, rodzina, inkulturacja.

Streszczenie: Na synodzie w 2015 roku biskupi afrykańscy, obok biskupów polskich, odegrali bardzo istotną rolę, starając się uwolnić dyskusję od ideologicznych postulatów liberalnych środowisk Europy Zachodniej i skierować ku rzeczywistemu rozeznaniu pastoralnemu. Artykuł usiłuje ukazać wkład biskupów afrykańskich, opierając się o publikacje prasowe, jakie pojawiły się w Rzymie podczas synodu oraz wypowiedzi biskupów afrykańskich w auli synodalnej – utrwalone w notatkach przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, któremu autor towarzyszył jako ekspert teologiczny – dotyczące rzeczywistości współczesnego świata, prawdy o małżeństwie i rodzinie oraz duszpasterstwa w służbie tej prawdzie.

Opublikowana 18 grudnia 2023 roku deklaracja *Fiducia supplicans* napotkała szczególny opór w Afryce, gdzie – jak informuje oficjalny portal watykański *Vatican News* – „ludzie Kościoła mówią, że są zaskoczeni, zagubieni, zakłopotani, zszokowani i zdezorientowani propozycjami

O. PROF. DR HAB. KAZIMIERZ LUBOWICKI OMI (1958–). Polski oblat (1982) i prezbiter (1984). Mgr: teologia, 1984 (PWT, Poznań); lic. nauk teologicznych: teologia duchowości, 1987 (Teresianum, Rzym); dr nauk teologicznych: teologia duchowości, 1990 (Teresianum, Rzym); dr hab. nauk teologicznych: 2006 (PWT, Wrocław); prof. nauk teologicznych: 2013. Sekretarz (2012–2022) Rady Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Świeckich. Dyrektor Instytutu Teologii Duchowości (2012-2015) oraz Instytutu Teologii Systematycznej (2022–) PWT, Wrocław.

zawartymi w tym tekście”¹. Już następnego dnia zdystansowały się do nich konferencje episkopatów Afryki Południowej Ghany, Kamerunu, Kenii, Kongo, Malawi, Nigerii, Togo, Zambii, archidiecezja Abidżanu na Wybrzeżu Kości Słoniowej². W kolejnych dniach Konferencja Episkopatu Angoli oraz Wysp Świętego Tomasza i Książęcej (CEAST) wyraziła „zakłopotanie”, precyzując, że *Fiducia supplicans* nie będzie wprowadzana w życie, zaś Konferencja Episkopatu Mozambiku oświadczyła, że „nie będzie tego dokonywał żaden kapłan katolicki”³. Kardynał Fridolin Ambongo, przewodniczący Konferencji Episkopatów Afryki i Madagaskaru, 20 grudnia 2023 r. skierował list do przewodniczących wszystkich konferencji episkopatów w Afryce, stwierdzając, że „niejednoznaczność tej deklaracji, która umożliwia różne interpretacje i manipulacje, powoduje wiele zamieszania wśród wiernych”⁴ oraz prosząc, aby do 20 stycznia 2024 r. nadesłali opinie swoich krajów, celem wypracowania wspólnego stanowiska dla całej Afryki. Ta narastająca z czasem rezystencja w tym względzie pierwszy raz objawiła się podczas synodu w 2015 roku. Szukając kontekstu dla dzisiejszych postaw nie tylko duszpasterskich, ale też doktrynalnych, przyjrzyjmy się opiniom afrykańskich uczestników synodu o małżeństwie i rodzinie.

Służby prasowe Watykanu wielokrotnie podkreślały, że papież Franciszek prosi uczestników synodu, aby wypowiadali się szczerze i bez skrępowania. Jednak po raz pierwszy w historii synodów „L’Osservatore Romano” nie publikowało pełnego tekstu ich wystąpień, a jedynie omówienia przygotowane przez sekretariat synodu. Powtarzano, że ojcowie synodalni mają pełną swobodę w kontaktach z prasą. Zabroniono im jednak opowiadać o wystąpieniach innych. Mogli jedynie relacjonować własny punkt widzenia. Zresztą, wywiady prasowe mają własną specyfikę

¹ S. Kambashi, *Fiducia supplicans: des évêques d’Afrique donnent des orientations*, <https://www.vaticannews.va/fr/eglise/news/2023-12/fiducia-supplicans-des-reactions-des-eveques-d-afrique.html> [6.01.2024].

² Tamże.

³ *Biskupi Mozambiku: kapłani nie będą błogosławić par tej samej płci*, <http://nowy.ekai.pl/szuflada/protected/206531/ea9ix8ip5pdk7dj8/#IDHSL00LRPOEZQIBY1W0TCRGTHDNKVYXMYR3O0RMIGAPEBVFRCRC2MM> [5.01.2024].

⁴ F. Ambongo, *Lettre du président du SCEAM aux présidents de Conférences épiscopales d’Afrique et de Madagascar sur la déclaration Fiducia supplicans*, 20 XII 2023, <https://www.forumdesas.net/2023/12/dans-une-lettre-diffusee-a-accra-le-cardinal-ambongo-exhorte-les-presidents-des-conferences-episcopales-dafrique-a-reagir-a-la-benediction-des-couples-de-meme-sexe/> [6.01.2024].

a przede wszystkim są pozbawione odpowiedzialności za słowo właściwej oficjalnym wystąpieniom w auli synodalnej. W konsekwencji, poza uczestnikami synodu, nikt dokładnie nie wiedział, co się tam dzieje. Tak pozostało do dzisiaj. Po każdym z dotychczasowych synodów publikowano jego drobiazgową dokumentację, zawierającą pełne teksty wystąpień i dyskusji. Akta pierwszego w historii Kościoła synodu o małżeństwie i rodzinie, któremu w 1980 r. przewodniczył św. Jan Paweł II liczą 842 strony⁵. Od 2015 r. zaprzestano publikować akta synodalne.

Jakie są zatem źródła tego studium? W pierwszej części to publikacje prasowe. Druga część jest natomiast unikalna. Otóż autor podczas synodu towarzyszył przewodniczącemu Konferencji Episkopatu Polski jako ekspert teologiczny. Arcybiskup Gądecki sporządzał notatki podczas każdej sesji synodalnej, odnotowując nazwisko ojca synodalnego i streszczając jego wypowiedź. Wracając na obiad i na kolację, sporządzone notatki oddawał autorowi do adjustacji, by na codziennym spotkaniu późnym wieczorem zatwierdzić ich ostateczną treść. To właśnie one stanowią bezcenne źródło drugiej części tego artykułu.

1. Wypowiedzi prasowe

Dyskusja poza aulą synodalną przybierała na sile. Piszę świadomie „dyskusja”, chociaż chciałoby się użyć bardziej pobożnego słowa „rozeznawanie”. Głośnym przykładem postawy kompletnie sprzecznej z postawą rozeznawania był stosunek kard. Waltera Kaspera do stanowiska biskupów afrykańskich zaprezentowany w wywiadzie 15 października 2015 r. Ostatecznie następnego dnia – wielu podkreślało, że akurat w rocznicę wyboru św. Jana Pawła II – ojcowie synodalni zdecydowali w głosowaniu, aby odrzucić kierunek myślenia, którego kard. Kasper był wyrazicielem.

1.1. Wywiad z kard. Walterem Kasperem

Wersja angielska portalu informacyjnego *Zenit* opublikowała wywiad, w którym kard. Kasper wyraził niezadowolenie, iż ojcowie synodalni z Afryki negatywnie wypowiadają się na temat homoseksualizmu, który bogate kraje Europy usiłowały przedstawić jako pozytywną wartość, do której przyjęcia Kościół miałby się nawrócić. Stwierdził, że Afrykanie

⁵ *Il sinodo dei vescovi. Quinta assemblea generale (26 settembre – 25 ottobre 1980)*, red. G. Caprile, Roma 1982, 842 s.

nie powinni – jak to ujął – „nam” mówić za dużo, co powinniśmy robić. Fotokopie tego wywiadu zaczęły krążyć wśród ojców synodalnych i wywołały oburzenie ze względu na niedopuszczalne traktowanie hierarchów afrykańskich. Wówczas kard. Walter Kasper wszystkiemu zaprzeczył, oświadczając: „Jestem zszokowany. Nigdy nie mówiłem o Afrykańczykach ani nie udzielałem wywiadu dla Zenit”⁶. Jednak dziennikarz Edward Pentin, autor zakwestionowanego wywiadu, umieścił na swojej stronie internetowej jego nagranie i transkrypcję⁷. Okazało się, że kard. Walter Kasper po prostu kłamał.

1.2. Reakcja biskupów afrykańskich

Biskupi afrykańscy rzeczywiście nie podzielali stanowiska reprezentowanego przez kard. Kaspera. Papież Benedykt XVI podczas pielgrzymki do Kamerunu i Angoli, nawiązując do słów posynodalnej adhortacji *Ecclesia in Africa* zauważył, że Afryka ofiaruje wszystkim, którzy pochodzą z innych kontynentów wielki dar, jakim jest powszechne doświadczenie,

⁶ Redazione, *Kasper: “Sono scioccato, mai parlato di africani”. Ma l’audio finisce online*, Il Foglio, 17 X 2014, <https://www.ilfoglio.it/articoli/2014/10/17/news/kasper-sono-scioccato-mai-parlato-di-africani-ma-laudio-finisce-online-77608/> [11.12.2015].

⁷ E. Pentin, *Statement on Cardinal Kasper Interview*, <https://edwardpentin.co.uk/statement-on-cardinal-kasper-interview/> [6.01.2024]. Nagranie jest dosyć niewyraźne, zrealizowane nie w studio, ale na ulicy, najprawdopodobniej przy wyjściu z Auli Pawła VI.

„[...]”

Edward Pentin: Mówi się, że [papież] dodał w piątek pięciu relatorów specjalnych, aby pomóc relatorowi generalnemu, kard. Péter Erdő. Czy to dlatego, że próbuje przepchnąć wszystko zgodnie ze swoimi życzeniami?

Kard. Walter Kasper: Nie widzę, by papież miał taki zamiar. Myślę natomiast, że większość z tych pięciu osób to ludzie otwarci, którzy takimi się okażą. Problemem natomiast jest to, że istnieją różne problemy na różnych kontynentach i w różnych kulturach. Afryka jest zupełnie inna niż Zachód. Także kraje azjatyckie i muzułmańskie bardzo różnią się między sobą, szczególnie gdy chodzi o gejów. Nie możesz rozmawiać o tym z Afrykanami i mieszkańcami krajów muzułmańskich. To nie jest możliwe. To tabu. My [natomiast] mówimy, że nie powinniśmy dyskryminować [gejów], nie chcemy [ich] dyskryminować pod pewnymi względami.

EP: Ale czy słucha się w tym względzie afrykańskich uczestników?

WK: Nie, większość z nich [która ma takie spojrzenie, nie będzie o tym mówić].

EP: Nie słucha się [na synodzie, co Afrykańczycy mówią o gejach]?

WK: Oczywiście w Afryce, gdzie to [bycie gejem] jest tabu, [to się ich słucha].

[francuska dziennikarka]: Co zmieniło się w metodologii tego synodu?

WK: Myślę, że ostatecznie w Kościele musi być ogólna linia, ogólne kryteria, ale w takim razie nie możemy rozwiązać problemów Afryki. To lokalne konferencje biskupów muszą rozwiązywać ich problemy. Powiedziałbym jednak, że to niemożliwe, abyśmy [my rozwiązali] problemy Afryki. Ale oni [też] nie powinni nam zbyt wiele mówić o tym, co my mamy robić.

[...]” [transkrypcja fragmentu nagrania tłumaczona przez autora – dod. red.].

że „rodzina jest filarem, na którym opiera się cała budowla społeczna” (EA, n. 80; zob. EA n. 80–85)⁸. Można powiedzieć, że w prozie synodalnych sporów dokonywało się to właśnie obdarowywanie. Mówiło się wręcz w kręgach watykańskich, że pasterze z Afryki, którzy zachowali żywą wiarę, i których życie nauczyło pragmatyzmu w spojrzeniu na płć, małżeństwo i rodzinę, teraz bez kompleksów i niedomówień pomagają Zachodowi zachować realizm wiary.

1.2.1. Biskup Nicolas Djomo Lola (1944–)

Biskup diecezji Tshumbe i przewodniczący Konferencji Episkopatu Konga, 16 października 2014 r., w wywiadzie dla „Corriere della Sera”⁹, mówił bez ogródek, że wielu ojcom synodalnym z Afryki nie podobały się fragmenty wzywające do tzw. przyjmowania homoseksualistów i uznania wartości „wzajemnego wsparcia aż do poświęcenia” u par homoseksualnych: „Wie pan, czym jest ta relacja [*Relatio post disceptationem*]? To tylko synteza dyskusji w mijającym tygodniu. A nawet to tylko próba syntezy. Słuchaj, dla mnie ten tekst nie powinien być po prostu upubliczniony. Istnieje zagrożenie, że on zakłóci spokój ludzi, wiernych. To nie są decyzje zdefiniowane i przyjęte przez Synod. To tylko roboczy tekst, który już należy do przeszłości”. Na pytanie dziennikarza Gian Guido Vecchi, czy są wątpliwości odnośnie do punktów dotyczących homoseksualności, przewodniczący Konferencji Episkopatu Konga odpowiedział: „Nie ma żadnych wątpliwości! Żaden biskup i żaden Kościół [lokalny] na świecie nie powie, że homoseksualizm jest dobry”¹⁰.

1.2.2. Kard. Wilfrid Fox Napier OFM (1941–)

Na wyjątkową uwagę zasługuje wypowiedź kard. Wilfrida Foxa Napiera OFM, energicznego obrońcy praw człowieka w okresie apartheidu w Republice Południowej Afryki. Od 1989 r. członek sekretariatu generalnego Synodu Biskupów. Od 1992 r. arcybiskup Durbanu, ok. czteromilionowego miasta. Przewodniczący Konferencji Biskupów Katolickich Afryki Południowej w latach 1987–1994 w czasie wielkich

⁸ Benedykt XVI, *Incontro con le autorità politiche e civili e con il corpo diplomatico nel palazzo presidenziale di Luanda*, 20 III 2009, <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2009/03/20/0184/00428.html> [21.05.2009].

⁹ N. Lola, «*Quelle parole sui gay non erano da diffondere. Possono turbare i fedeli*», Sismo-grafo, 16 X 2014, http://ilsismo-grafo.blogspot.com/2014/10/congo-rep_46.html [11.12.2015].

¹⁰ Tamże.

przemian politycznych w RPA, które przywróciły czarnej większości prawa, a następnie w latach 2000–2008.

Kard. Wilfrid Fox Napier, zaraz po *Relatio* odczytanym przez kardynała Peter Erdő, powiedział rzeczowo: „Nie możemy wziąć odpowiedzialności za relację, której nie napisaliśmy i nad którą wciąż dyskutujemy. Są w niej sprawy, które wydają się kontrowersyjne. Potrzebna jest dyskusja w kręgach językowych”¹¹. Oto szczerść i konkretne postawienie sprawy, zamiast dyplomatycznych dywagacji – tego często dzisiaj brakuje teologicznym dyskusjom i decyzjom pastoralnym.

1.2.3. Kard. Béchara Boutros Raï OMM (1940–)

Libańczyk, w chwili wybuchu Wiosny Arabskiej wybrany 77. maronickim patriarchą Antiochii i całego Wschodu. „W Libanie za swojego przywódcę duchowego uważają go nie tylko chrześcijanie, lecz także muzułmanie. Jedna z najważniejszych postaci chrześcijańskiego Bliskiego Wschodu, niekłamany autorytet dla żyjących tam chrześcijan”¹².

Radio Watykańskie podało¹³, że w dyskusji nad tekstem opublikowanym po pierwszym tygodniu obrad kard. Béchara Boutros Raï „nie ukrywa swego rozczarowania dokumentem, który pisany w pośpiechu, jest zbyt skoncentrowany na Europie”. „Ja się w nim nie odnajduję – powiedział Radiu Watykańskiemu. – U nas jest całkiem inny kontekst. My nie mamy problemów Europy. Problemy europejskie zostawmy Europie. A w Europie problemem jest nie tylko nowa kultura, zmiana mentalności. W Europie problemem jest to, że prawo stanowione nie liczy się z prawem Bożym: ani z tym objawionym, ani tym zapisanym w naturze. Dlatego wszystko jest otwarte, nie ma żadnych ograniczeń. U nas w Libanie jest rozdział religii i państwa, ale nie ma rozdziału między państwem i Bogiem, jak się to stało na Zachodzie”. Kard. Raï podkreślił również, że „miłosierdzia nigdy nie wolno rozdzielać od prawdy. W przypowieści o synu marnotrawnym ojciec okazuje miłosierdzie,

¹¹ L. Scrosati, *Il periodo “nero” del cardinal Kasper*, Liberta e Persona. Quotidiano online di cultura e attualità, 24 X 2014, <http://www.libertaepersona.org/wordpress/2014/10/il-periodo-nero-del-cardinal-kasper/> [11.12.2015].

¹² B. Raï, *W sercu chaosu. Dramat chrześcijan na Bliskim Wschodzie. Patriarcha Bechara Rai w rozmowie z Isabelle Dillmann*, Poznań 2017, ss. 208.

¹³ Tenże, *Problemy europejskie zostawmy w Europie*, Radio Watykańskie, 14 X 2014, http://pl.radiovaticana.va/news/2014/10/14/kard_ra%C3%AF:_problemy_europejskie_zostawmy_w_europie/pol-831011 [11.12.2015].

ale dopiero po powrocie ze świata do domu. Miłosierdzia nie można rozdzielać od sprawiedliwości”.

1.2.4. Kard. Robert Sarah (1945–)

Nauczanie jednoznacznie sformułowane w Katechizmie Kościoła katolickiego przypominał purpurat z Gwinei, kard. Robert Sarah. Jako 40-letni biskup został wybrany Przewodniczącym Konferencji Biskupów Gwinei (1985–2001), potem wezwano go do Rzymu, gdzie został sekretarzem Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów (2001–2010). W latach 2014–2021 był prefektem Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Jeden z najpopularniejszych autorów religijnych.

Catholic News Agency opublikowała jego wypowiedź: „Kościół nigdy nie osądzał osób homoseksualnych, ale zachowanie homoseksualne i związki homoseksualne to poważne zboczenia seksualne. [...] Módlmy się za tych pasterzy, którzy porzucają trzodę Pańską wilkom zsekularyzowanego i dekadentckiego społeczeństwa, dalekiego od Boga i natury”¹⁴.

Podsumowując trzeba powiedzieć, że nawet te cztery wypowiedzi biskupów z Afryki każą powiedzieć zdecydowanie, że kard. Walter Kasper nie ma racji. Nielogiczne jest postulować otwarcie na nowe prądy kulturowe, a praktykować zamknięcie na wartości kultury afrykańskiej.

2. Wypowiedzi w auli synodalnej

Na podstawie notatek będących w dyspozycji autora, jak to wspomniano na początku, oraz na podstawie jego rozmów z licznymi uczestnikami tego synodu twierdzi on, że wypowiedzi w auli synodalnej oddawały trzy kierunki myślenia. Przedstawiciele krajów zamożnych interesowali się przede wszystkim Komunią Świętą dla rozwiedzionych, żyjących w ponownych związkach cywilnych, a pewna grupa próbowała wpisać do oficjalnych dokumentów poczucie winy za stosunek Kościoła do osób w związkach jedнопłciowych oraz postawić ich miłość za wzór dojrzałej miłości. Biskupi z krajów, gdzie chrześcijanie są prześladowani, mówili o majestacie Boga, wymiarze eschatologicznym życia, w tym życia małżeńskiego. Biskupi z Afryki patrzyli zaś na małżeństwo i rodzinę oczyma wiary i rodzimych tradycji jako na niekwestionowaną wartość, którą trzeba uchronić.

Mówiąc precyzyjniej, ojcowie synodalni z Afryki uwrażliwiali na zagrożenie ideologiami i uświadamiali prawdziwe problemy. Podkreślali, że

¹⁴ Scrosati, *Il periodo “nero” del cardinal Kasper*.

rodzina niezmiennie jest istotną wartością. Aby jej służyć trzeba przede wszystkim postawić Boga w centrum, a mówiąc o rodzinie ukazywać jej duchowe piękno.

2.1. Ideologia

Jako jedno z poważniejszych zagrożeń dla szczęścia małżeńskiego biskupi afrykańscy wskazywali szerzące się w bogatych ekonomicznie krajach ideologie, które próbuje się narzucać Afryce, albo którym emigranci z Afryki muszą stawić czoła tam, dokąd wyemigrowali. Biskup z Libanu mówił: „W życie chrześcijan wchodzi ideologia. Mamy zatem tzw. wolną miłość, następuje absolutyzacja przyjemności. O miłości i prawach mówimy językiem laickim. Nieobecny jest język św. Pawła”¹⁵. Inny hierarcha libański ubolewał natomiast, że „dokonuje się niszczenie rodzimej kultury i niszczenie ludzi” poprzez wypaczenie i niszczenie tradycyjnych wartości. Prosił, aby Kościół w zamożnych krajach, dokąd emigrują Libańczycy dbał o uszanowanie ich tożsamości przed wypaczeniami, które się tam szerzą¹⁶. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Burundi ubolewał, że „ideologie postmodernistyczne wymagania Kościoła przedstawiają jako jarzmo. Tymczasem wiele rodzin, które przyjmują te wymagania, żyje radośnie”. Zwracał uwagę na konieczność głębokiej i ustawicznej formacji duchowej małżeństw i rodzin, gdyż „kryzys małżeński związany jest z kryzysem wiary”¹⁷. Z kolei przewodniczący Konferencji Episkopatów Afryki i Madagaskaru, kardynał z Burkina Faso, wołał z przejęciem: „Trzeba powstrzymać szerzącą się kulturę śmierci. Kolonizacja ideologiczna czerpie miliardy z antykoncepcji, stawiając ją jako jeden z istotnych warunków otrzymania pomocy gospodarczej”¹⁸.

2.2. Rzeczywiste problemy

Gdy uczestnicy z Europy Zachodniej oraz znaczna ich część z obu Ameryk i z Kanady skoncentrowali się na dopuszczeniu do komunii eucharystycznej rozwiedzionych, żyjących w nowych związkach cywilnych oraz na uznaniu LGBTQ+, biskupi afrykańscy zwracali uwagę, że istnieją problemy,

¹⁵ Bp Antoine Nabil Andari (Liban), 5 X 2015 – 1^a Congregazione generale.

¹⁶ Patriarcha Ignace Youssif III Younan (Liban), 5 X 2015 – 1ª Congregazione generale.

¹⁷ Bp Gervais Baanshimiyubusa (Burundia). Przewodniczący Konferencji Episkopatu, 6 X 2015 – 3ª Congregazione generale.

¹⁸ Kard. Philippe Nakellentuba Ouédraogo, Burkina Faso, 14 X 2015, Congregazione Generale.

których rozwiązanie jest niepomernie pilniejsze, a przede wszystkim wymagane przez Ewangelię. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Kongo zwracał uwagę, że na sytuację rodzin bardzo negatywnie wpływa ekstremalne ubóstwo. Postulował, by rozwijać solidarność między rodzinami, kształtować życie społeczne w logice dobra wspólnego oraz odpowiedzialnie traktować dystrybucję międzynarodową¹⁹. Podobnie biskup z Liberii dzielił się z uczestnikami synodu, że w jego kraju być blisko rodzin, to stawiać czoła nierównościom ekonomicznym, korupcji i niesprawiedliwości, niszczeniu środowiska, brakowi wody i trwającej od lat wojnie domowej²⁰. Podobnie przewodniczący Konferencji Episkopatu Ugandy uświadamiał wyjątkowo trudną sytuację społeczną, w której tamtejszy Kościół stara się służyć rodzinie, znajdując natchnienie i oparcie w niezmiennych wartościach, których nie uważa za słuszne zmieniać: „W naszym kraju trwają wojny etniczne, panuje przemoc domowa, poligamia, rozwody, dyskryminacja dziewcząt. W odpowiedzi na te sytuacje nasz Kościół lokalny zakłada obecność kobiet w życiu duchowym wspólnot. Podkreślamy, że emancypacja nie zwalnia kobiet od obowiązków rodzinnych. Nauczamy, że etos Ewangelii dotyczy w równej mierze zarówno mężczyzn jak i kobiet”²¹.

2.3. Rodzina to realna wartość

Biskup z Ugandy oświadczył, że „życie rodzinne jest bardzo cenione w Afryce, natomiast obyczaje afrykańskie są oczyszczane przez Ewangelię”²². Biskup z Ghany powiedział wprost: „Dziękuję za wiarę, którą otrzymałem poprzez misjonarzy. U nas wyznajemy wszystko, czego Kościół uczy o małżeństwie i rodzinie. Apelowalibyśmy o studium na temat «władzy kluczy»”. Odnosząc się zaś do tych, którzy w związku z synodem i podczas synodu nie mówili o grzechu i nawróceniu a tylko o miłosierdziu, dodał: „Jubileusz Miłosierdzia, to Rok Łaski, którą można otrzymać, uznając i wyznając grzechy”²³.

Biskup z Kamerunu polecał innym kontynentom spojrzeć na rodzinę tak, jak patrzy na nią Afryka. Precyzując, mówił: „W Afryce małżeństwo rozumiane jest jako jedność i troska o dobro wspólne. Małżeństwo jest

¹⁹ Bp Nicolas Djomo Lola (Kongo), 5 X 2015 – 1a Congregazione generale.

²⁰ Bp Anthony Fallah Borwah (Liberia), 6. X 2015 – 3a Congregazione generale.

²¹ Abp John Baptist Odama (Uganda). Przewodniczący Konferencji Episkopatu, 6 X 2015, III Congregazione generale.

²² Bp Joseph Anthony Zziwa (Uganda), 10 X 2015 – VI Congregazione Generale.

²³ Abp Charles Gabriel Palmer-Buckle (Ghana), 10 X 2015 – VII Congregazione Generale.

u nas zaangażowaniem dla życia. Aborcja jest uważana za hańbę. Cięży nie traktuje się jak choroby. Podtrzymywanie małżeństwa w kryzysie uważamy za obowiązek szeroko pojmowanej rodziny. Synod powinien wydać list na temat płodności i aborcji”²⁴. Te same wartości przypomniał biskup z Tanzanii: „W naszym społeczeństwie brak dzieci traktowany jest jako przekleństwo. Za godne uznania uważa się także duchowe rodzicielstwo. Rodziny adoptują więc dzieci, a po adopcji często zdarzają się narodziny własnego dziecka”²⁵. Podkreślano też znaczenie oczywistej w Afryce wartości, jaką jest nierozzerwalność. Biskup z Nigerii tak charakteryzował rozumienie nierozzerwalności w Afryce: „Nierozzerwalność jest oczywistą i konieczną cechą życia małżeńskiego. Jest to pojęcie zrozumiałe, bo człowiek z natury jest „związany” z innymi. Należy podkreślać komunijny charakter małżeństwa. W kulturze afrykańskiej małżeństwo jest zawierane nie między dwiema osobami, lecz między dwiema rodzinami. Przyczyną rozerwania małżeństwa najczęściej jest bezpłodność. W Afryce macierzyństwo jest powodem chwały, zaś antykoncepcja jest powodem hańby”²⁶. Świadectwo heroicznej wierności małżeńskiej przytoczył biskup z Rwandy: „Jedno z małżonków było z plemienia Hutu a drugie z Tutsi. Mąż nie opuścił żony – małżeństwo zostało zabite wraz z szóstką swoich dzieci”²⁷.

2.4. Bóg w centrum

W kontekście służby Kościoła małżeństwu i rodzinie biskupi afrykańscy jako najpilniejsze zadanie wskazywali, aby postawić Boga w centrum życia rodziny oraz kościelnego posługiwania rodzinie. Arcybiskup z Senegalu, metropolita Dakaru, przewodniczący Konferencji Biskupów Senegalu, Mauretanii, Republiki Zielonego Przylądka i Gwinei-Bissau (2012–2017), jako drogę ratunku i odrodzenia wskazywał zarówno pasterzom jak małżeństwom i rodzinom „zwrócić wzrok ku Chrystusowi”²⁸. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Kamerunu (2013–) a zarazem przewodniczący Stowarzyszenia Konferencji Biskupów Regionu Środkowoafrykańskiego (2014) mówił do uczestników synodu: „Pytamy o przyczyny kryzysu, ale może trzeba pytać o to, jak wygląda nasze

²⁴ Abp Joseph Atanga SJ (Kamerun), 14 X 2015 – Congregazione Generale.

²⁵ Bp Tarcisius Ngalalekumtwa (Tanzania), 5 X 2015 – 1ª Congregazione generale.

²⁶ Bp Jude Ayodeji Arogundade (Nigeria), 10 X 2015 – VI Congregazione Generale.

²⁷ Kard. Antoine Kambanda (Rwanda), 9 X 2015 – IV Congregazione Generale.

²⁸ Abp Benjamin Ndiaye (Senegal), 9 X 2015 – V Congregazione Generale.

duszpasterstwo. Rodziny często nie mają Boga za punkt odniesienia. Pośród społeczeństwa w kryzysie trzeba z nową mocą głosić Ewangelię²⁹. Metropolita Dakaru, przewodniczący Konferencji Biskupów Senegalu, Mauretanii, Republiki Zielonego Przylądka i Gwinei-Bissau (2012–2017), podkreślał, że małżonkom i rodzinie potrzebne jest spotkanie osobowe z Chrystusem”. Wskazując drogę ku temu, prosił, aby na wszystkich poziomach struktur kościelnych traktowano słowo Boże jako kryterium rozeznania, a w posługiwaniu rodzinie rozwijano duszpasterstwo biblijne: „jest to droga odkrycia Chrystusa: *Lectio divina*, katecheza, modlitwa w rodzinach. Im bardziej rodzina przyjmuje Słowo Boże, tym bliżej jest Boga i siebie nawzajem”³⁰. Niemal dosłownie powtórzył to biskup kameruński, stwierdzając na koniec: „Rodzina, która patrzy na Chrystusa i słucha Jego Słowa, jest szczęśliwą rodziną”³¹. Podkreślano znaczenie życia duchowego. Przewodniczący Synodu Biskupów Kościoła syromalankarskiego, wiceprzewodniczący Konferencji Katolickich Biskupów Indii, zwracał uwagę na znaczenie modlitwy w rodzinie, postu, przystępowania do sakramentów, nawrócenia serca³². Patriarcha Antiochii i całego Wschodu, Aleksandrii i Jerozolimy, pierwszy duchowy przywódca Kościoła greckokatolickiego melchickiego przypominał: „Rodzina jest zbudowana nie na jakimkolwiek prawie ludzkim, ale to łaska daje siłę”³³. Arcybiskup z RPA apelował, aby „nauczanie o rodzinie bazowało na Piśmie Świętym. Miłość emocjonalna to za mało. Ważna jest rola wiary”³⁴.

2.5. Duchowe piękno

Patriarcha Antiochii, przewodniczący Synodu Kościoła Grecko-Melchickiego nalegał, aby „zawsze mówić sakrament małżeństwa a nie tylko małżeństwo”, czyli nie ulegać herezji Marcina Lutra, że małżeństwo to dobra i wzniosła rzeczywistość, ale podlegająca wyłącznie ludzkim prawom, lecz zawsze działać ze świadomością, że małżeństwo jest pomysłem Boga. Równocześnie podkreślał, że aby pomóc małżonkom trzeba „pokazywać im duchowe piękno małżeństwa” a zarazem „niezmienną, duchową, pozytywną wizję małżeństwa”. Zwracając się do obecnych w auli pasterzy

²⁹ Abp Samuel Klede (Kamerun), 9 X 2015 – V Congregazione Generale.

³⁰ Abp Benjamin Ndiaye (Senegal), 9 X 2015 – V Congregazione Generale.

³¹ Abp Samuel Klede (Kamerun), 10 X 2015 – VI Congregazione Generale.

³² Kard. Baselios Cleemis Thottunkal (Indie), 10 X 2015 – VI Congregazione Generale.

³³ Patriarcha Grégoire III Laham (Syria), 9 X 2015 – V Congregazione Generale.

³⁴ Kard. Wilfrid Fox Napier (RPA), 10 X 2015 – VI Congregazione Generale.

– kardynałów, biskupów – wskazywał jeden z elementarnych błędów: „Często nie jesteśmy zjednoczeni wokół tej pozytywnej wizji małżeństwa i rodziny”. Patriarcha odniósł się także do sugestii przewodniczącego Konferencji Episkopatu Panamy a zarazem przewodniczącego Sekretariatu Episkopatów Ameryki Środkowej i Panamy, że papież Franciszek mógłby być przynajmniej tak dobry jak Mojżesz, który pozwolił dać list rozwodowy³⁵. Patriarcha odpowiedział rzeczowo i krótko: „Jezus koryguje Mojżesza. Niestalość małżeństwa jest przeciw jego naturze” czyli przeciw woli Stwórcy³⁶. Jakby kontynuując tę myśl biskup z Nigerii, wcześniej wykładowca Katolickiego Instytutu Afryki Zachodniej w Port Harcourt, zwrócił uwagę, że sposób ukazywania rodziny nie może zależeć od ludzkich upodobań, lecz od woli Bożej. Podkreślił, że należy służyć obiektywnie istniejącej prawdzie o małżeństwie i rodzinie, pamiętając, że idee mają konsekwencje. Zaś z ewangelicznego orędzia nie można opuścić nawet joty (zob. Mt 5, 17–19). Nigeryjczyk mówił: „Rodzina jest niezmiennym źródłem odnowienia Kościoła i świata. [...] W niej decyduje się teraźniejszość i przyszłość ludzkości. Trzeba zatem umocnić świadomość tego, co stanowi istotę rodziny³⁷. Kwestię doprezyzował kard. Sarah: „Nie wolno poddawać się aktualnej sytuacji społeczno-kulturalnej, traktując ją jako *locus theologicus*. Trzeba mieć świadomość, że istnieją dwie przeciwstawne sobie pułapki: bałwochwalstwo wolności i fundamentalizm islamski. Konieczny jest duch prawdy, zdrowy rozsądek. Trzeba popierać epifanię rodziny, troszcząc się o ukazanie jej piękna i głębi zarówno w wymiarze ludzkim jak nadprzyrodzonym. Trzeba też popierać ruchy i wspólnoty rodzin³⁸”.

Metropolita Korhogo z Wybrzeża Kości Słoniowej jeszcze raz nawiązując do sytuacji, którą ówczesny prefekt Kongregacji Nauki Wiary określił jako „niszczycielska relatywizacja małżeństwa i moralności seksualnej, które pojawiły się nawet w wysokich kręgach kościelnych³⁹”, podsumował dobitnie: „Panuje zamęt wokół małżeństwa. Potrzebne jest słowo prorockie Kościoła w tym względzie. [...] Trzeba spojrzenie Jezusa

³⁵ Abp José Domingo Ulloa Mendieta (1956–) 6 X 2015, II Congregazione generale: „Mojżesz przychyła się do ludu, ustępuje. Dzisiaj też «twardość serca» sprzeciwia się planom Bożym. Czy Piotr nie mógłby być tak miłosierny jak Mojżesz?».

³⁶ Patriarcha Grégoire III Laham (Syria), 5 X 2015 – 1ª Congregazione generale.

³⁷ Bp Camillus Raymond Umoh (Nigeria), 6 X 2015 – 3ª Congregazione generale.

³⁸ Kard. Robert Sarah (Watykan), 6 X 2015 – 3ª Congregazione generale.

³⁹ G.L. Müller, *List do Biskupa Stanisława Stefanka w niebieskim Jeruzalem*, w: *Świadek ewangelicznej dobroci*, Łomża 2022, s. 16–17.

na małżeństwo i rodzinę ukazać jako jedyne obowiązujące. Kościół nie może mieć innego spojrzenia niż Jezus⁴⁰.

* * *

Już wiele razy, ale także podczas ostatniego Synodu o Małżeństwie i Rodzinie okazało się, że potrzebujemy wiary i mądrości życiowej Kościoła w Afryce. Biskupi afrykańscy widzą wyraźnie i odważnie o tym mówią, że świat jest zupełnie inny niż ten, jaki wyłania się z odpowiedzi na pytania przedsynodalnego kwestionariusza dotyczącego rodziny, przygotowanych np. przez pracowników duszpasterskich w Niemczech, Szwajcarii czy Austrii. Biskupi z Afryki – wszechstronnie wykształceni i z bogatym doświadczeniem ewangelizacji – prosili, aby Europa, która przyniosła Afryce i innym kontynentom Ewangelię, nie niszczyła codziennego życia prowadzonego według tej właśnie Ewangelii. Dzisiaj postulują, aby nie wprowadzać gwałtownych zmian, ale działać rozważnie i dokładnie rozeznawać duchy. Czyż można im odmówić racji?

AFRICAN BISHOPS AT THE POPE FRANCIS'S SYNOD ABOUT THE FAMILY

Keywords: Africa, bishop, synod, family, inculturation.

Abstract: At the synod in 2015, African bishops, Polish bishops alongside, played a very important role, trying to free the discussions from the ideological postulates of liberal Western European circles and direct them towards the real pastoral discernment. The article attempts to present the contribution of African bishops, based on press publications that appeared in Rome during the synod and the statements of African bishops in the synod hall – recorded in the notes of the chairman of the Polish Episcopal Conference, whom the author accompanied as a theological expert – which concerned the reality of the modern world, the truth about marriage and family and pastoral work in the service of this truth.

BIBLIOGRAFIA

Archiwum autora, Wystąpienia podczas sesji synodalnych: Andari Antoine Nabil (Liban), Arogundade Jude Ayodeji (Nigeria), Atanga Joseph SJ (Kamerun), Banshimiyubusa Gervais (Burundia), Borwah Anthony Fallah (Liberia), Lola Nicolas Djomo (Kongo), Dogbo Ignace Bessi (Wybrzeże Kości Słoniowej),

⁴⁰ Abp Ignace Bessi Dogbo (Wybrzeże Kości Słoniowej), 9 X 2015 – IV Congregazione Generale.

Kambanda Antoine (Rwanda), Kleda Samuel (Kamerun), Laham Grégoire III (Syria), Napier Wilfrid Fox OFM (RPA), Ndiaye Benjamin (Senegal), Ngalelekumtwa Tarcisius (Tanzania), Odama John Baptist (Uganda). Ouédraogo Philippe Nakellentuba (Burkina Faso), Palmer-Buckle Charles Gabriel (Ghana), Sarah Robert (Watykan), Thottunkal Baselios Cleemis (Indie), Umoh Camillus Raymond (Nigeria), Younan Ignace Youssif III (Liban), Zziwa Joseph Anthony (Uganda).

Benedykt XVI, *Incontro con le autorità politiche e civili e con il corpo diplomatico nel palazzo presidenziale di Luanda*, 20 III 2009, <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2009/03/20/0184/00428.html> [21.05.2009].

Il sinodo dei vescovi. Quinta assemblea generale (26 settembre – 25 ottobre 1980), red. G. Caprile, Roma 1982.

Ambongo F., *Lettre du président du SCEAM aux présidents de Conférences épiscopales d'Afrique et de Madagascar sur la déclaration Fiducia supplicans*, 20 XII 2023, <https://www.forumdesas.net/2023/12/dans-une-lettre-diffusee-a-accra-le-cardinal-ambongo-exhorte-les-presidents-des-conferences-episcopales-dafrique-a-reagir-a-la-benediction-des-couples-de-meme-sexe/> [6.01.2024].

Biskupi Mozambiku: kapłani nie będą błogosławić par tej samej płci, <http://nowy.ekai.pl/szuflada/protected/206531/ea9ix8ip5pdk7dj8/#IDHSL00LRPOEZQIBY1W0TCRGTHTDNKVYXMYR3O0RMIGAPEBVFRCRC2MM> [5.01.2024].

Kambashi S., *Fiducia supplicans: des évêques d'Afrique donnent des orientations*, <https://www.vaticannews.va/fr/eglise/news/2023-12/fiducia-supplicans-des-reactions-des-vevques-d-afrique.html> [6.01.2024].

Lola N., «*Quelle parole sui gay non erano da diffondere. Possono turbare i fedeli*», Sismografo, 16 X 2014, http://ilsismografo.blogspot.com/2014/10/congo-rep_46.html [11.12.2015].

Müller G.L., *List do Biskupa Stanisława Stefanka w niebieskim Jeruzalem*, w: *Świadek ewangelicznej dobroci*, Łomża 2022, s. 16–17.

Pentin E., *Statement on Cardinal Kasper Interview*, 16 X 2014, <https://edwardpentin.co.uk/statement-on-cardinal-kasper-interview/> [11.12.2015].

Raï B., *Problemy europejskie zostawmy w Europie*, Radio Watykańskie, 14 X 2014, http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2014/10/14/kard_ra%C3%AF_problemy_europejskie_zostawmy_w_europie/pol-831011 [11 XII 2015].

Raï B., *W sercu chaosu. Dramat chrześcijan na Bliskim Wschodzie. Patriarcha Bechara Rai w rozmowie z Isabelle Dillmann*, Poznań 2017, s. 208.

Redazione, *Kasper: "Sono scioccato, mai parlato di africani". Ma l'audio finisce online*, Il Foglio, 17 X 2014, <https://www.ilfoglio.it/articoli/2014/10/17/news/kasper-sono-scioccato-mai-parlato-di-africani-ma-laudio-finisce-online-77608/> [11.12.2015].

Scrosati L., *Il periodo "nero" del cardinal Kasper*, Liberta e Persona. Quotidiano online di cultura e attualità, 24 X 2014, <http://www.libertaepersona.org/wordpress/2014/10/il-periodo-nero-del-cardinal-kasper/> [11.12.2015].